

Muzejski centri - doprinos djelotvornosti muzeja

Kad je riječ o ekspertnom odlučivanju, ideju demokracije treba tumačiti nešto drugačije: uvid, transparentnost procesa, stupnjevi verifikacije, - sve osim kolektivnog odlučivanja! Što želim reći? Sasvim nesimpatično, da je rasprava moguća i potrebna kao oblik upoznavanja i pripreme, kao provjera općeg interesa struke, da udje u neke projekte. Iza toga može (ili ne mora) slijediti projekt, ali on je područje individualizirane profesionalne odgovornosti. U tom smislu vidim smisao i dosege stručnih seminara o budućim poduhvatima u struci.

Postoje relevantna iskustva, ali ne i modeli koje bi bilo moguće preslikati. To vrijedi i za muzeje i za para-muzejske institucije kakav bi mogao biti recimo muzejski dokumentacijski centar. Projekt nove institucije mora proizaći iz dvostrukog iskustva: iz poznavanja relevantne prakse (ako je moguće i njene geneze) u svijetu, te iz poznavanja lokalnih okolnosti. Pod ovim posljednjim podrazumijevam ponajprije potrebe i prioritete ljudi, odnosno zajednice na čijem području institucija treba djelovati. Paralelno s tim neophodno je dobro poznavati sam institucionalni sektor kojem nova institucija treba poslužiti. Zbrajanje i množenje razloga i motiva u toj stručnoj jednadžbi ne mora nužno donijeti rezultat: muzejski dokumentacijski centar. Štoviše, kao i pri osnivanju muzeja, rezultat nepristranog profesionalnog promišljanja može samo upućivati na potrebu nekog drugog rješenja. (Govorim to, priznajem, opterećen iskustvom sedmogodišnjeg rukovodjenja jednom takvom institucijom gdje je potreba očito postojala ali u kojoj sam uspio obaviti tek manji dio neophodnog podešavanja). Zbog poriva da govorim (možda) suviše, rado ću se odlučiti za drugi rizik da kažem (možda) malo, ali pokušavajući da kažem najbitnije. Anticipirat ću stoga neka pitanja i moguće pretpostavke i na njih pokušati odgovoriti ili ih komentirati:

KAD TREBA USPOSTAVITI CENTAR?

Najlakše i sasvim istinito bilo bi odgovoriti: onda kad za njim postoji potreba - potreba struke ponajprije - jer je jedino ta čitljivo artikulirana. Postoji jedna tačka razvoja struke u kojoj se sve češće nameće tema zajedničkog funkcioniranja. Teorijska razina te frustracije muzejske djelatnosti prirodom stvari racionalizira se kroz pokušaje uspostave svih oblika profesionalnog obrazovanja. Krajnji rezultat je, među ostalim, osnivanje katedre za

muzeologiju, akademije, instituta za obrazovanje kadrova i tome slično. Na praktičnoj razini moguća rješenja se traže shodno specifičnim okolnostima (broja muzeja, organizacije sektora, organizacije kulturnih djelatnosti, sistema funkcioniranja itd.) te se osnivaju za slične okolnosti i lokalne i regionalne i nacionalne institucije ili se pak na nekoj drugoj osnovi u zajedničkoj akciji ujedinjuje jedan broj muzeja. Razina potreba djelatnosti u smislu zajedničkih akcija ostaje ključni moment u osnivanju institucije koja će ih zadovoljavati. Očito da je središnja institucija logična i stvarno dobrodošla jedino ondje gdje taj viši oblik stručnog razmišljanja postoji. Ako kao sektor, primjera radi, možete indicirati takozvana bijela područja, dakle dijelove teritorija nepokrivene muzejskom službom i to proglasiti zajedničkim problemima, onda ćete u slijedu te činjenice pronaći rješenje: ili servis za putujuće izložbe, ili zajedničku stalnu izložbu nekoliko muzeja, ili set aktivnosti za formiranje zbirki i uspostavu muzeja...

Postoji dakle, jedna razina profesionalne svijesti u kojoj je moguće nadići neurotičnu, sitno-posjedički fascinaciju vlastitim muzejem, i njegovim vlastitim problemima, ambicijama i probitkom. Dostizanje kritičke mase pojedinaca i institucija koje dominantno obilježava takva širina pogleda pravi je trenutak za uspostavu svih mehanizama koncentriranog, uskladjenog, dogovorenog, racionalnog djelovanja, pa makar to morala biti institucija.

ŠTA JE POSAO CENTRA?

Odabirući općenitu formulaciju 'centar' za takav set zajedničkih akcija, nužno se opredjeljujem i za općenitu definiciju njegova posla. Modela, kako je i očito, nema, a njegovim traženjem implicirali bismo neodrživu pretpostavku, da na dva mjesta mogu postojati istovjetne okolnosti. Tek za ilustraciju mogućnosti, navest ću vlastitu, idealiziranu (i bivšu) verziju stručnog profila Muzejskog dokumentacionog centra u Zagrebu, iz 1983. godine:

Stručni sadržaj Centra

- biblioteka (cca 17.000 svezaka)
- zbirka nepubliciranih rukopisa
- hemeroteka
- mikrofilmske kopije inventarnih knjiga muzeja
- arhiv (muzeji SFR Jugoslavije, inozemstvo)

- Arhiv Saveza društava muzejskih radnika jugoslavije
- arhiv jugoslavenskog nacionalnog komiteta ICOM-a
- tematski dosjei (prema klasifikaciji ICOM-a) i bibliografije
- planovi i programi rada muzeja (SRH)
- izvještaji o radu muzeja (SRH)
- registar muzejskih radnika (u formiranju)
- zbirka pozivnica
- zbirka plakata
- fototeka
- fonoteka i dijateka (u formiranju)
- stalna izložba publikacija muzeja i galerija Jugoslavije

Stručne uloge

- stručne konzultacije
- rad na programiranju i adaptaciji muzeja
- povezivanje muzeja i škola
- propagandne akcije
- organizacija predavanja i stručnih skupova
- pravni savjeti
- korištenje dokumentacije Centra
- organizacija INDOK djelatnosti muzeja
- iniciranje i organizacija zajedničkih akcija muzeja
- organizacija putujućih izložbi
- organizacija stručnih putovanja

Izdavačka djelatnost

- Informatica Museologica (jedini muzeološki časopis u Jugoslaviji; izlazi od 1970. godine)
- Muzeologija (povremena publikacija, započeta u vlastitoj nakladi osnivača, 1953. godine)
- povremene stručne publikacije

Stalne akcije

- godišnja manifestacija u povodu Međunarodnog dana muzeja
- godišnja izložba publikacija muzeja i galerija Jugoslavije
- prodajne izložbe proizvoda muzeja i galerija
- stručne izložbe

Pri Centru se nalaze

- Zajednica muzeja Hrvatske
- Savez Muzejskih društava Hrvatske
- Redakcija biltena Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske
- Jugoslavenski nacionalni komitet ICOM-a
- Klub muzejskih radnika (u formiranju)

- Društvo kolekcionara (u formiranju)
- Muzejska prodavaonica (u formiranju)
- Biblioteka Saveza muzejskih društava Hrvatske
- Komisija za polaganje stručnih ispita

Entuzijazam je neposlušno dijete ljubavi i zato mu se nestrpljivost i preuzetnost ne smiju suviše zamjeriti. Ukratko, malo je toga što bi se u prvom navratu moglo ovakvoj listi dodati, pa ipak i toga ima ovisno (uvijek) o specifičnim i mijenjajućim okolnostima (nerealizirani projekt Museum Museorum u Zagrebu, iz 1989. godine).

Svaki posao muzeja koji postane predmet preklapanja i paralelizama (zato jer se obavlja istovremeno u nekoliko institucija) potencijalni je posao jednog zajedničkog institucionalnog mehanizma.

TKO TREBA USPOSTAVITI CENTAR?

Svakako ne zainteresirani pojedinci jer je malo vjerovatno, da institucija od općeg interesa i osuđena na financiranje iz budžeta kulture može opstati s tako 'plitkim temeljima' - da upotrijebim gradjevinski izraz. Izuzmemo li prostor i financije kao problem (jer su podrazumljivi), - startna pozicija takve institucije jest spremnost nadležnog ministarstva, ali kao rezultat promišljene kulturne politike i, iznad svega, jasno izražena volja i spremnost struke. O pravilima, obzirom na uvijek specifične okolnosti, jedva da može biti riječi, ali principijelno govoreći osnivač centra te vrste treba biti asocijacija struke na izvjesnom teritoriju. Kako je muzejska djelatnost ta koja će koristiti centar i podešavati ga svojim potrebama ili, bolje rečeno, potrebama svijeta u stalnoj promjeni, ta ista djelatnost mora biti i osnivač koji ujedno odobrava i početnu koncepciju institucije. Akt o osnivanju, statut institucije i ostali dokumenti koji iz toga proizilaze od odlučujuće su važnosti za sudbinu same institucije i, što je još važnije, za njeno uredno i efikasno funkcioniranje. Dogodi li se, naime, da djelatnost ne prepozna svoju neprikosnovenu utemeljiteljnu ulogu, institucija bi mogla dugo biti opterećena animozitetom - dakako, na štetu samog posla.

KAKA V CENTAR TREBA USPOSTAVITI?

Praksa u svijetu pokazuje jasno, da je koncepcija uvijek rezultat složenih okolnosti; tradicije i inovacije, svih dobrih i loših utjecaja, slučaja i planiranja, - jednom riječju, rezultata divergentnih sila u struci i izvan nje. Koncepcija uvijek ovisi o 'pravilnom' čitanju potreba.

Praksa obiluje mnoštvom rješenja: Museum Support Center (Smithsonian Institution), Aussenreferat der Kölner Museen (Njemačka), National Museums Institute (Zair), National Centre of Museums (Budimpešta), The Museum Documentation Centre (Tokio), Area Museums Service (Velika Britanija) itd., a velik je broj zemalja koje imaju takve jedinice pri sjedištima svojih stručnih asocijacija. U porastu je i broj institucija koje dijelom obavljaju i poslove takvih centara, ali su više orijentirane na muzeologiju bilo u smislu obrazovanja ili istraživanja.

Učestalost termina 'centar' sugerira i sam karakter institucije. Ona se naime u većini slučajeva smatra središnjicom struke, mjestom gdje se stječu njene centripetalne silnice. Svima koji su s pravom oprijedjeljeni za decentralizaciju, ova implicitna centralizacija će svakako smetati. No, kako je svaka institucija samo sredstvo, sve će ovisiti o njenoj koncepciji i načinu njena rada. Opredjeljivanje za centralizaciju ili decentralizaciju nužno je pogrešno jer, ne samo da decentralizacija nije moguća bez prethodne centralizacije, nego se ta dva procesa događaju simultano u nekom obliku stalnog pulsiranja.

Muzeji su još uvijek duhovno u sintagmi industrijskog društva i njegove pragmatičke logike. Tek početkom sedamdesetih godina moguće je bilo govoriti o povremenom probijanju teorije ispred prakse. Stoga niti ideja o osnivanju takvih središnjih servisa muzejske djelatnosti nije eksploatirana u svojem cjelokupnom potencijalu. Jedan od pokušaja stvaranja transinstitucionalnog i transdisciplinarnog mehanizma s namjerom, da svoje dosege proširi i izvan kruga same djelatnosti, dakle i prema samoj publici odnosno korisnicima, učinjen je u Sloveniji (1987/89) ali bez realnih šansi za ostvarenje.¹

NEKOLIKO NAJVAŽNIJIH PROBLEMA

Osnivanje centra lagano će naići na nevoljkost i nerazumijevanje čak i onda ako ste u stanju dokazati potrebu za njim. Oni koji daju novac neće u tome vidjeti prestižnu instituciju i glamurozne medijske događaje.

Velike nacionalne muzejske kuće pak u pravilu cjelokupnu struku gledaju kroz prizmu važnosti vlastite zbirke i prestiž vlastite institucije. Njima je svaki središnji servis najmanje potreban i najteže će biti dobiti njihov pristanak. Već sam termin 'centar', čini im se, dezavuirava specifičnu važnost njihove hijerarhijske pozicije. Sto-

ga i jest najsretnija strategija kad središnji teritorijalni muzej s priznatim i utemeljenim primatom preuzme te funkcije u nekom obliku posebne radne jedinice i tome slično.

Osnivanje institucija je vrlo često polagana smrt vitalne sile i seta argumenata koji su je stvarali. Zvala se ta bolest institucionalizam ili birokratski sindrom, svejedno je, ali je potrebno znati da se može pojaviti. Kako svaki muzejski centar (svodjenje na dokumentacijsku ulogu je neargumentirano) jest primarno servis muzejske djelatnosti, neophodno je da je već samom koncepcijom i organizacijom vezan za muzejsku djelatnost i da ta ista djelatnost barem verificira njegove programe rada. Osobno smatram potrebnim sudjelovanje predstavnika djelatnosti u samom procesu planiranja, te verifikaciju programa na, recimo, skupštini asocijacija, a mislim da je neophodno, da asocijacija postavlja i rukovodioca takve institucije.

... I JEDAN SAVJET²

Stvaranje nove institucije je kao rođenje novog djeteta, pa vjerujem, stoje i neke moguće usporedbe: provjerite krv i gene, nastojte da dijete ima legitimnog oca, vidite da li ga porodica željno očekuje i utvrdite dali ćete ga moći izdržavati. A, kad ste već u poziciji dragog boga, bila bi sramota ne imati dijete pronicljive pameti, požrtvovnog karaktera, blage čudi i ugodne vanjštine. I, još nešto iz vlastitog profesionalnog iskustva: ne zaboravite na krštenje pozvati *sve* gospodje vile.

Napomena:

Iako se u muzeologiji bavim i važnošću novih tehnologija za sadašnjost i budućnost muzejske djelatnosti, namjerno nisam govorio o informacionoj djelatnosti koja se, po prirodi stvari, može odvijati kroz takav središnji mehanizam. To ostavljam kolegama koji su stručnjaci za automatsku obradu podataka. Upozorio bih ipak, da samu informaciju ne smatram dovoljno dobrim ili dostatnim razlogom za osnivanje *posebne* institucije.

Bilješke:

- 1 Predlog vzpostavitve in delovanje mreže muzejev v Sloveniji - Slovenianum; *Argo* XXVI, Ljubljana 1987.
- 2 T. Šola, National documentation centres - corner stones of international network; uvodno predavanje na istoimenom seminaru, Riksstalning, Stockholm 14. 9. 1987.

Tomislav Šola